

OSOBNOSŤ AKO SUBJEKT HISTORICKÉHO PROCESU

VALERIJ GRAŽDAN

Vedecké chápanie úlohy osobnosti v dejinách má veľký význam pri osvojovaní si marxisticko-leninského učenia o spoločnosti. Hovoríme, že rozhodujúcou silou pri spoločenských premenách je ľud. Aké miesto v spoločenskom vývine však zaujíma osobnosť?

Marxizmus tým, že ľudovým masám priznáva v dejinách rozhodujúci význam a považuje ich za hlavnú silu všetkých spoločenských premien, nezmenšuje význam osobnosti v spoločenskom vývine. Odporcovia materialistického chápania dejín ho neraz obviňovali, že utláča osobnosť a znemožňuje slobodný výkon jej spoločenských funkcií, trvá na existencii objektívnych zákonitostí v spoločenskom procese. Prax však ukazuje, že len uznanie objektívneho charakteru spoločenského vývinu umožňuje vedecky riešiť otázku miesta a možností osobnosti v dejinách. Pritom marxizmus-leninizmus bojuje tak proti voluntarizmu, ktorý skúma dejiny človeka z pozície subjektívneho idealizmu a úplne ich redukuje na činnosť vynikajúcich osobností, ako aj proti vulgárnemu ekonomickému materializmu, ktorý skúma spoločenský vývin z pozície fatalizmu ako nezádržateľný proces zdokonaľovania výrobných síl, v ktorom masy ani jednotlivé osobnosti nehrajú takmer nijakú podstatnú úlohu.

Problém osobnosti a jej spoločenskej aktivity má mnoho aspektov bádania. V tomto článku sa skúmajú tri vnútorné, navzájom spojené otázky: osobnosť ako spoločenský fenomén, podstata a osobitosti spoločenskej aktivity osobnosti, vynikajúce osobnosti, ich miesto a význam v historickom vývine.

Osobnosť ako spoločenský fenomén

Čo je to „osobnosť“? Aký obsah má táto kategória?

Kategóriu „osobnosť“ treba odlišovať od kategórie „človek“. Navzájom sú podobné, ale nie totožné: „Človek“ je bytosť bio-spooločenská, t. j. súčasne biologická i spoločenská. Je súčasťou prírody a zároveň silou, ktorá proti nej vystupuje. Túto protirečivú činnosť ľudskej bytosti prvý odhalil K. Marx vo svojich vynikajúcich *Tézach o Feuerbachovi*. Kritizujúc Feuerbacha za jednostrannosť a antropologizmus, napísal, že „... uňho ľudská podstata môže byť ponímaná len ako »rod«, ako vnútorná, nemá všeobecnosť spájajúcu mnohé individuá iba prirodzene“ (1, s. 14). Človek je teda neobyčajne zložitý tvor s množstvom rozličných zväzkov a vzťahov, pri ktorých prírodné, biologické prostredie nie je vôbec najdôležitejšie. K. Marx prekonal Feuerbachovu obmedzenosť a v šiestej téze postavil teóriu osobnosti do nových polôh: „Lenže ľudská podstata nie je nijaké abstraktum vlastné jednotlivému individu. Vo svojej skutočnosti je to súhrn spoločenských vzťahov“ (1).

Naozaj, osobnosť v reálnom živote je výsledkom všetkých jej vzťahov a vzájomnej činnosti s inými ľuďmi. Je to individuálna forma bytia spoločenských vzťahov. Osobnostné charakteristiky človeka sa prejavujú len vo vzájomných vzťahoch s inými jednotlivcami.

Keď K. Marx odhaloval abstraktný charakter heglovskej filozofie práva, poukázal na to, že „... podstatou »zvláštnej osobnosti« nie sú jej fúzy, jej krv, abstraktné fyzisy, ale jej *sociálna kvalita*... Je teda jasné, že individua, pokiaľ sú nositeľmi štátnych funkcií a mocí, neberú sa do úvahy pre súkromné kvality, ale pre svoje sociálne kvality.“ (2, s. 246—247)

„Osobnosť“ je teda spoločenskou stránkou „človeka“. V nej sa zjednocujú všetky vlastnosti ktoréhokoľvek predstaviteľa homo sapiens, nadobudnuté v procese jeho individuálneho vývinu (ontogenéza) v spoločnosti. Osobnosť ako čisto spoločenský fenomén sa rozvíja na základe biologických možností toho-ktorého jedinca, no prírodný faktor je druhotný. V tomto procese spoločenský moment tak mení biologický faktor, že dokonca aj „elementárne fyziologické funkcie vykonáva človek inakšie ako jeho zvierací predkovia alebo súčasné zvieratá. To znamená, že osobnosť je výsledkom socializácie individua v procese jeho bytia. To je všeobecný stupeň sociálnosti človeka.

Určujúcim znakom osobnosti je jej spoločenská činnosť, realizujúca sa v akejkoľvek sfére spoločenského života. Osobnosť sa vždy javí predovšetkým ako súhrn takých spoločenských atribútov človeka, ktoré sú determinované istými formami spoločenskej činnosti. Keď V. I. Lenin kritizoval Michajlovského za subjektivismus v práci *Ekonomický obsah národnictva a jeho kritika v knihe pána Struveho*, napísal: „... Podľa akých znakov máme súdiť o reálnych »zámeroch a citoch« reálnych osobností? Je pochopiteľné, že takýto znak môže byť iba jeden: *činy* týchto osobností; a keďže ide iba o spoločenské »zámary a city«, treba ešte dodať: *spoločenské činy* osobností, t. j. *sociálne fakty*“ (3, s. 357). Osobnosť vyjadruje spoločensky dôležité vlastnosti človeka a tvorí jeho spoločenský profil.

Pretože osobnosť reprezentuje spoločenský profil človeka, jeho spoločensky nadobudnuté atribúty, je produktom istého spoločensko-historického prostredia. F. Engels v práci *Vývoj socializmu od utópie k vede* napísal: „... charakter človeka je produktom jednak vrodenej disciplíny, jednak pomerov, ktoré ho obklopujú v živote, najmä však v období jeho dospievania“ (4, s. 106). To znamená, že jednotlivec počas svojho života v podmienkach konkrétnej historickej situácie dedí a získava špecifické spoločenské črty, ktoré potom vtlačujú jeho osobnosti určitý charakter.

Rozhodujúci vplyv na formovanie rôznych typov osobnosti majú materiálne podmienky ľudí, konkrétny spôsob získavania životných prostriedkov. V súvislosti s tým K. Marx a F. Engels v *Nemeckej ideológii* poznamenávajú: „Ako individua prejavujú svoj život, také sú. To, čím sú, sa teda zhoduje s ich výrobou, a to s tým, čo vyrábajú, aj s tým, ako vyrábajú“ (5, s. 24—25). To znamená, že typ osobnosti sa determinuje určitým typom spoločenských vzťahov a nimi vytvorenou sociálnou štruktúrou.

Osobnosť formovaná spoločenskými vzťahmi neexistuje izolovane, ale len ako časť spoločenského kolektívu — rodiny, triedy, národa, ľudu. Pri určovaní konkrétneho typu osobnosti v triednej spoločnosti hrá rozhodujúcu úlohu triedna príslušnosť človeka. Z toho vyplýva, že základnými sociálnymi typmi v podmienkach antagonistických formácií budú: otrokár a otrok, feudál a nevoľník, kapitalista a robotník. Sociálne typy osobnosti nie sú ničím iným ako zovšeobecnením črt určitých skupín ľudí, spojených realizáciou rozličných druhov spoločenskej činnosti.

„Osobnosť“ je teda konkrétne-historickým javom. Každá spoločensko-ekonomická formácia vytvára svoju sociálnu štruktúru, z ktorej vyrastajú aj špecifické sociálne typy osobnosti. Len v rámci pokrokovej triedy alebo sociálnej vrstvy sa osobnosť stáva tvorivým elementom v najširšom sociálnom spoločenstve — ľude, ktorý je takto vlastne len osobitným druhom kooperácie más osobností pri riešení pokrokových úloh, ktoré nastolila ich súčasnosť.

Podstata a zvláštnosti spoločenskej aktivity osobnosti

Napriek tomu, že historický materializmus uznáva sociálnu determinovanosť osobnosti, neredukuje ju na pasívny zrkadlový odraz charakteru spoločnosti alebo jednoduchý nástroj spoločenského vývinu. Osobnosť má relatívnu samostatnosť a môže za istých historických okolností individuálne určovať svoje ciele a činy. Osobnosť je aktívna samou svojou spoločenskou podstatou. Človek sa nestáva osobnosťou narodením, ale len v procese získavania spoločenských skúseností, čo na jednej strane predpokladá osvojenie si vytvorených spoločenských noriem správania sa, dosiahnutej úrovne poznatkov, možností materiálnej výroby atď. a na druhej strane prejav a materializáciu jeho tvorivých budovateľských síl. Osvojenie si výtvarných predchádzajúcich pokolení má za cieľ prispôsobiť osobnosť existujúcim spoločenským podmienkam. A realizácia jej tvorivých možností sa zameriava na ich pretvorenie a zmenu. Pritom zdrojom spoločenskej aktivity osobnosti v prvom i druhom prípade nie je biologická výnimočnosť človeka, ale spoločenské (predovšetkým triedne) potreby. Osvojenie si vedomostí a najmä ich pretváranie si vyžadujú samostatnú osobnosť — samostatnú voľbu, prijatie zodpovedajúceho riešenia a jeho realizáciu.

Materiálnym základom spoločenskej aktivity osobnosti je práca, materiálna výroba. Človek osvojujúci si skúsenosti minulosti musí objektívne odhaľovať potencionálne, dovtedy neodhalené možnosti predmetu a využiť ich na výrobné ciele. V dôsledku toho pridáva k minulým skúsenostiam svoju vlastnú, čím získava nové schopnosti. Ľudia v pracovnom procese ustavične tvoria nové. K. Marx a F. Engels v *Nemeckej ideológii* napísali: „Dejiny nie sú nič iné ako sled jednotlivých generácií, z ktorých každá využíva materiál, kapitál a výrobné sily, ktoré im zanechali všetky predchádzajúce generácie, jednak teda pokračuje za celkom zmenených podmienok v tradičnej činnosti, jednak úplne zmenenou činnosťou modifikuje staré okolnosti...“ (1, s. 45).

Osobnosť možno teda bežne chápať ako súhrn spoločensky nadobudnutých vlastností človeka, ktorý reguluje proces vzájomného pôsobenia človeka a prostredia (prírodného i spoločenského). Je to miera osvojenia si spoločenských potrieb a stupeň tvorivej účasti človeka na tvorivej činnosti spoločnosti. Známy sovietsky psychológ akademik A. N. Leontiev o tom píše: „Činnosť zvierat je zameraná na prispôbenie sa prostrediu, no nikdy nie na ovládanie výsledkov fylogenetického vývinu. Tieto výsledky sú živočíchovi *dané* v jeho prirodzených dedičných zvláštnostiach; človeku sú *dané* v objektívnych javoch jeho okolitého sveta. Aby ich človek mohol uplatňovať vo svojom ontogenetickom vývine, musí ich *ovládať*; len v dôsledku tohto vždy aktívneho procesu je jedine schopný prejavíť skutočnú, ľudskú podstatu — tie vlastnosti a schopnosti, ktoré sú produktom spoločensko-historického vývoja človeka. A to je možné najmä preto, že tieto vlastnosti a schopnosti nadobúdajú objektívnu konkrétnu formu“ (5, s. 361). Človek sa nemôže stať osobnosťou, ak neprejavuje spoločenskú aktivitu. Len v procese spoločenskej činnosti získava tie atribúty, ktoré z neho robia osobnosť. To znamená, že spoločenská aktivita je nevyhnutná na charakterizovanie osobnosti ako takej.¹

V predmarxovskej a v súčasnej buržoáznej sociológii sa problém úlohy osobnosti v dejinách zvyčajne obmedzuje na objasnenie významu vynikajúcich osobností. To je však nesprávne. Podobná zámena objektu bádania vyplýva z nepochopenia alebo ne-

¹ Známi vedci NDR G. Hibsich a M. Vorwerck sa nazdávajú, že „...základným poslaním druhu Homo sapiens je: stávať sa a byť aktívnym, meniacim svet, byť spoločenskou a historickou bytosťou“ (6, s. 92).

docenenia úlohy ľudových mäs, ktoré sa tvoria z masy osobností. Pretože poznáme ich rozhodujúci význam v historických osudoch ľudu, nevyhnutne musíme prijať záver, ktorý z toho vyplýva, že totiž každá osobnosť je aktívna. Ľud nie je čírou abstrakciou, ale konkrétnym historickým spoločenstvom, vznikajúcim z masy aktívnych osobností. V. I. Lenin v práci *Kto sú priatelia ľudu a ako bojujú proti sociálnym demokratom?* poukázal na to, že „... myšlienka historickej nevyhnutnosti vôbec nepodkopáva úlohu osobností v dejinách: celé dejiny sa skladajú práve z činov osobností, ktoré sú nepo- chybne činiteľmi“ (3, s. 142).

Celkove teda spoločenská aktivita osobností tvorí základ budovateľskej sily ľudu. Preto čím je vyššia úroveň osobností, čím sú uvedomelejšie a organizovanejšie, tým úspešnejšie riešia úlohy pokrokového vývinu. Z tejto tézy vyplýva, že v dnešnej epoche, keď v kapitalistických a rozvojových krajinách komunistické a robotnícke strany riešia problémy konsolidácie pokrokových síl svojich národov, aby sa uskutočnili socialistické premeny, a v krajinách socialistického tábora sa plným tempom uskutočňuje budovanie socializmu a komunizmu, je neobyčajne aktuálny boj za myslenie ľudí. Pre mier a pokrok je neobyčajne dôležité, aby sa pokiaľ možno čoraz viac ľudí stotožňovalo s pokrokovými ideami marxizmu-leninizmu, pracovalo v pokrokových organizáciách a neprechádzalo do tábora reakcie.

V čom sa prejavuje aktívna úloha osobností v dejinách? Štúdium ukazuje, že každý človek reprezentuje určitú spoločenskú silu. Jeho činnosť vytvára osobitnú líniu v spoločenskom procese. Vôľa a úsilie jednotlivých osobností sa stretávajú so záujmami iných osobností, čím vzniká akýsi výsledok, ktorý určuje svojrázny priebeh akejkoľvek historickej udalosti. „Nech sa už utvárajú dejiny akokoľvek, ľudia si ich robia sami tým, že každý sleduje svoje vlastné, vedome chcené ciele, a výslednica týchto mnohých, v rôznych smeroch pôsobiacich vôlí a ich rozmanitých účinkov na vonkajší svet sú práve dejiny“ (4, s. 332—333).

Vzájomné pôsobenie masy osobností vytvára spoločenský prúd, v ktorom vznikajú, vyvíjajú sa a zanikajú rozličné druhy spoločenskej tvorby. Činnosť nielen vynikajúcich, ale aj radových osobností má podstatný vplyv na priebeh spoločenských zmien. Aktivita osobností sa v rôznych etapách spoločenského vývinu a v rozličných sférach spoločenského organizmu prejavuje na rôznej úrovni a v rozličných formách. Je zrejmé, že jej narastanie súvisí s napredovaním ľudských dejín, s rastom vzdelanosti a kultúry masy osobností.

Aktívne zasahovanie osobností do spoločenského života je vždy ohraničené pôsobením objektívnych zákonov. Nepotláčajú a nebrzdia prejavy aktívnej úlohy osobností, no podmieňujú charakter a všeobecný smer tejto aktivity. Ak osobnosti prispievajú svojou činnosťou k riešeniu nájstojčivých problémov pokrokového vývinu a — čo je dôležité — prihladiajú na zákony spoločnosti opierajú sa o ne, je ich aktivita pozitívna, blahodarne sa prejavuje v historickom procese. Napríklad robotníci za kapitalizmu tým, že zdokonaľujú pracovné nástroje a zúčastňujú sa na boji za rozšírenie demokratických slobôd alebo podporujú pokrokové umenie, pomáhajú spoločenskému pokroku. Ich spoločenská aktivita sa rozvíja v súlade s objektívnym pohybom spoločnosti vpred — k socializmu a komunizmu. A naopak, ak osobnosti, dokonca významné, neberú do úvahy spoločenskú zákonitosť a ich činnosť sa zameriava proti historickému procesu, ich aktivita je neplodná a navyše negatívna. Napríklad národníci v Rusku chceli zastaviť kapitalistický vývin, nepripustiť rast robotníckej triedy a rozšírenie marxizmu, čo protirečilo objektívnym zákonitostiam, a preto ich činnosť bola odsúdená na neúspech.

Podľa charakteru svojho vplyvu na historický proces môžu byť osobnosti pokrokové a reakčné. Pokrokové osobnosti sa aktívne zúčastňujú na revolučných preme-

nách spoločnosti. Pôsobia na upevnenie nového, pokrokového, sú rozhodnými nepriateľmi skostnatenosti a rutinérstva vo všetkých spoločenských sférach. Aktivita pokrokových osobností sa upriamuje na riešenie tých problémov, ktoré vznikajú v spoločnosti v pocese jej objektívneho vývinu. To znamená, že zamierenie ich aktivity je v súlade s hlavnou tendenciou postupného historického procesu, v dôsledku čoho napomáha historický pokrok, urýchľuje historické udalosti.

Naproti tomu reakčné osobnosti sa snažia udržať alebo nastoliť staré spoločenské formy. Všetkými silami bránia šíreniu nového, ich činnosť sa zameriava proti historickému vývinu. Aktivita reakčných osobností sa zameriava proti zákonitému procesu, a preto brzdí spoločenský vývin, spomaľuje, ba dokonca na dlhý čas zastavuje realizáciu akýchkoľvek spoločenských pokrokových zmien.

Treba poznamenať, že v živote často možno stretnúť aj také osobnosti, ktoré zohrávajú v spoločenskom procese vcelku protirečivú úlohu — v jednom prípade sú pokrokové, v druhom reakčné. Podobná dvojakoť má sociálne korene, a preto je značne rozšírená.

Vynikajúce osobnosti, ich miesto a význam v historickom vývine

Každá osobnosť je teda aktívna, a preto zanecháva istú stopu v spoločenských udalostiach. Čím je človek talentovanejší, tým je jeho postavenie medzi masami iných ľudí vyššie, t. j. čím je osobnosť silnejšia a významnejšia, tým hlbší a výraznejší je prínos jej činnosti v histórii. Pochopiteľne, nie každá osobnosť zanechá takú významnú stopu v spoločenských premenách, aby sa zapísala do pamäti potomkov. Dejiny uchovávajú vo svojich análoch len podstatné, uzlové udalosti spoločenského vývinu, a preto sa ich majetkom stáva činnosť len takých osobností, ktoré v nich zohrali hlavnú úlohu.

Ako a prečo sa vynárajú vynikajúce osobnosti? Je známe, že historická nevyhnutnosť sa prejavuje v uvedomelej činnosti ľudí. Spomedzi nich sa stávajú vynikajúci tí, ktorí ako prví nachádzajú správnu odpoveď na otázky nastolené spoločným vývinom v oblasti materiálnej výroby, spoločensko-politických premien a v duševnom živote. Nenachádzajú len teoretické riešenie spoločenských problémov, ale oduševňujú za jeho realizáciu masu ďalších ľudí, organizujú a vedú ich. Sila a význam vynikajúcich ľudí nespočíva len v tom, že „môžu“ spomaliť alebo zmeniť chod dejín, ale v tom, že ich činnosť, prevyšujúca činnosť iných, pomáha pokrokovému vývinu spoločnosti.

G. V. Plechanov v práci *K otázke úlohy osobnosti v dejinách* napísal: „Veľký človek je veľký . . . tým, že má zvláštnosť byť najschopnejším v službe veľkým spoločenským potrebám svojho obdobia . . . Veľký človek je predovšetkým iniciátorom, pretože vidí ďalej ako iní a žije intenzívnejšie ako iní. Rieši vedecké úlohy, ktoré nastolil predchádzajúci proces intelektuálneho rozvoja spoločnosti; ukazuje nové spoločenské potreby, vyplývajúce z predchádzajúceho vývinu spoločenských vzťahov; berie na seba iniciatívu pri uspokojovaní týchto potrieb. Je hrdinom. Nie v tom zmysle, že by mohol zastaviť alebo zmeniť prirodzený chod vecí, ale v tom, že jeho činnosť je uvedomelým a slobodným prejavom tohto nevyhnutného a mimovoľného procesu. V tom je celý jeho význam, v tom je všetka jeho sila“ (7, s. 333).

To znamená, že vynikajúce osobnosti sa stávajú vynikajúcimi cez spoločenské udalosti. Ak vznikne v dejinách objektívna potreba uskutočniť akúkoľvek významnú akciu, skôr alebo neskôr sa vyskytne človek schopný splniť túto spoločenskú objednávku. Veľkí vojvodcovia, vodcovia ľudových hnutí a talentovaní vedci sa spravidla zjavili v tých historických obdobiach, keď si to vyžiadala spoločenská potreba. Spoločenská determinovanosť vynikajúcich osobností je i v umení, no tu sa skúma menej názorne.

Keď už existuje spoločenská potreba, rozhodujúcu úlohu pri vyzdvihovaní osob-

nosti majú ich schopnosti — vrodené nadanie, rozum a vôľa. Veľkí ľudia, géniovia sú osobnosti, ktoré uchvátené veľkými plánmi vyznačujú sa mocným umom i vôľou a disponujú rozvinutými zmyslami a obrazotvornosťou. Vynikajú nesmiernym úsilím dosiahnuť svoje ciele, výnimočnou energiou a pracovnou schopnosťou. Treba zdôrazniť, že vrodené nadanie vynikajúcich osobností sa prejavuje len veľkou, často titanskou prácou. Len systematická a intenzívna práca pri plnení spoločenskej objednávky im dovoľuje prejavíť ich talent a genialitu. Vynikajúce osobnosti sa spravidla vyznačujú vynikajúcou pracovnou schopnosťou.

Pochopiteľne, že vyniknutie osobnosti je na jednej strane podmienené potrebami spoločnosti a na druhej strane osobnými schopnosťami. Ak v prvom prípade ide o výraz historickej nevyhnutnosti, v druhom prípade ide o náhodu. F. Engels v liste V. Borginsovi 25. januára 1894 napísal: „Prirodzene, je čírou náhodou, že sa taký a práve tento veľký človek zjaví v tomto určitom čase, v tejto určitej krajine. Ale ak si ho odmyslíme, zjaví sa dopyt po náhrade, a táto náhrada sa nájde, či už dobrá alebo zlá, ale skôr-neskôr sa nájde. Že Napoleon, práve tento Korzičan bol vojenským diktátorom, ktorý bol potrebný pre francúzsku republiku vyčerpanú vlastnou vojnou, to bola náhoda; ale že by sa na toto miesto bol postavil niekto iný, keby nebolo Napoleona, je dokazane tým, že sa zakaždým našiel človek, keď ho bolo treba: Caesar, Augustus, Cromwell atď.“ (8, s. 453).

Rovnako keď dozrievajú podmienky pre technické, spoločenské, vedecké a iné objavy, vždy sa zjavia osobnosti, ktoré ich uskutočňujú. Avšak to, že práve tento a nie iný človek urobí istý objav, je dielom náhody. „I keď to bol Marx — hovoril F. Engels — ktorý objavil materialistické ponímanie dejín, jednako Thierry, Mignet, Guizot a všetci anglickí dejepisci do r. 1850 sú dôkazom toho, že sa k tomu smerovalo, a objavenie toho istého ponímania Morganom dokazuje, že doba na to dozrela a že sa to *muselo* objaviť“ (8, s. 453). Možno povedať, že aj sám Engels pri analýze spoločenských javov prišiel súčasne s Marxom a nezávisle od neho k tým istým materialistickým záverom.

Aký je mechanizmus vzájomného pôsobenia vynikajúcich osobností a ľudu? Prečo ich masy nasledujú a plnia ich vôľu? Dejiny potvrdzujú, že osobnosti sa nestávajú vodcami podľa svojho želania. Ak sa akýkoľvek, hoci neobyčajný človek snaží odrazu a priamo apelovať na masy a pristupuje k nim osamelo, bez podpory zodpovedajúceho okruhu ľudí, ktorí vyšli z ľudu a tvoria jeho predvoj, jeho úsilie je márne. Svedčí o tom aj skúsenosť ruských národníkov a blanquistov, ktorí sa obracali s výzvami na náhodné skupiny, na časť mäs bez podpory ich pokrokového predvoja.

V. I. Lenin podal analýzu vzťahov medzi vynikajúcimi osobnosťami a masami v práci *Detská nemoc ľavičiarstva v komunizme*. Napísal: „Je všeobecne známe, že masy sa delia na triedy; ... že triedy sú vedené obvykle a vo väčšine prípadov, aspoň v súčasných civilizovaných krajinách, politickými stranami; že politické strany sú podľa všeobecne uznaného pravidla vedené viac alebo menej stálymi skupinami najväčších, najvplyvnejších a najskúsenejších osôb, volených na najzodpovednejšie funkcie, a tieto osoby sa nazývajú vodcami“ (9, s. 33). To znamená, že vynikajúce osobnosti nie priamo a bezprostredne spoluúčinkujú s masami, ale sprostredkovane, cez politické strany a spoločenské triedy, ktoré ich aj vyzdvihujú. Prv ako sa stanú osobnosti vodcami, prechádzajú ťažkou cestou boja za záujmy ktorejkoľvek triedy, zložitým procesom spoločenskej filtrácie. Pritom vynikajúcimi sa stanú len tie osobnosti, ktoré vyjadrujú vôľu a želanie pokrokových tried spoločnosti, najpokrokovejších spoločenských síl svojej doby.

Naozaj, ľud nie je amorfným výtvorom nevýrazného obsahu a prostým aritmetickým súčtom osobností. Ľud je presne určené sociálne spoločenstvo ľudí so zložitou

štruktúrou a hierarchiou. Určujúcu úlohu v podobnom spoločenstve hrá najpokrokovejšia spoločenská trieda danej epochy a jej politická strana s najskúsenejšími vodcami na čele. Táto spoločenská trieda, bojujúca za svoje ciele, je tlmočníkom záujmov širokých mas, ktoré idú za ňou a uznávajú ju za svoju avantgardu. Svojím spôsobom každá pokroková trieda si vytvára politickú stranu, ktorá ju vedie a je jej predvojom. Vodcovia takejto politickej strany sú vodcami spomínanej spoločenskej triedy, a teda i všetkého ľudu.

V. I. Lenin v *Agrárnom programe sociálnej demokracie v prvej ruskej revolúcii 1905—1907* napísal: „Ako jednotlivci môžu sa zástupcovia strán a tried mylíť, keď ale vystupujú pred verejnou, pred celým obyvateľstvom, vtedy príslušné skupiny alebo triedy, zainteresované na boji, vždy napravia jednotlivé chyby. Triedy sa nemýlia: veľku formulujú svoje záujmy a svoje politické úlohy v súlade s podmienkami boja a s podmienkami spoločenského vývinu.“ (10, s. 320) Masy idú za vodcami, ktorých si vyvolili a plnia ich vôľu len preto, že títo vodcovia svojou činnosťou odrážajú záujmy a túžby mas, sú hlásateľmi historických nevyhnutností. Úloha toho alebo onoho činiteľa je o to väčšia, čím jasnejšie a plnšie vyjadruje potrebu určitých spoločenských zmien a činov. V dejinách sa tešili mimoriadnej autorite a uznaniu mas len tí vodcovia, ktorí predstavovali záujmy pracujúcich a boli na čele boja za ich sociálne alebo národné oslobodenie.

V období kapitalizmu a jeho vyššieho štádia imperializmu, keď na javisko dejín vystupuje robotnícka trieda a jej marxisticko-leninské strany, rozhodujúcu úlohu v spoločenských udalostiach začínajú hrať vynikajúci činitelia týchto nových spoločenských síl. Vplyv vodcov robotníckej triedy na historický proces je mimoriadne veľký. Ich úloha sa podstatne líši od činnosti vodcov vykorisťovateľských tried ešte aj v tých obdobiach, keď boli tieto triedy pokrokové. Túto okolnosť podmieňuje niekoľko príčin.

Po prvé, vynikajúci predstavitelia robotníckej triedy, pomáhajúci riešiť dozreté historické problémy a vystihujúci objektívne potreby spoločenského vývinu, sa vo svojej činnosti opierajú o najrevolučnejšiu a najorganizovanejšiu spoločenskú triedu v dejinách, ktorá prítahuje k historickému pretváraniu spoločnosti obrovské masy pracujúcich, všetky pokrokové sily svojich národov. Pre tieto ciele vedú do socialistickej revolúcie prevažnú väčšinu obyvateľstva a po víťazstve stoja na čele budovania socializmu a komunizmu, čo sa uskutočňuje úsilím všetkého ľudu. Pritom treba mať na zreteli, že v 20. stor., v súvislosti s obrovským rastom obyvateľstva tvoria masy takmer vo všetkých krajinách početné sociálne spoločenstvá angažovaných osobností, ktoré sú schopné robiť zázraky.

Po druhé, vodcovia robotníckej triedy sa vo svojej činnosti riadia najpokrokovejšou vedeckou teóriou, ktorá obsahuje objektívne zákony spoločenského vývinu, odhaľuje ich základné tendencie a robí historické prognózy. Teória vedeckého komunizmu im umožňuje správne chápať dozrievajúce spoločenské potreby, urobiť ich objektívnu analýzu a vypracovať praktické odporúčania pre ďalší revolučný boj a tvorivú činnosť. Ak vynikajúce osobnosti niekedy v minulosti len hádali príchod nejakých významných udalostí, dnes ich vodcovia robotníckej triedy vedecky predpovedajú a primeraným spôsobom orientujú masy. „Veď práve v tomto spočíva okrem iného význam robotníckej organizácie a vodcov strany, ktorí si zaslúžia tento názov, že zdĺhavou, úpornou, mnohotvárnou a všestrannou prácou všetkých mysliacich predstaviteľov tej-ktorej triedy sa utvárajú nevyhnutné poznatky, nevyhnutné skúsenosti a okrem poznatkov a skúseností nevyhnutný politický cit na rýchle a správne riešenie zložitých politických otázok“ (9, s. 57). Súčasný ľudový vodca je principiálne novým typom vodcu, ktorý musí byť v otázkach spoločenského vývinu hlboko teoreticky pripravený.

Vynikajúce osobnosti teda nie sú tvorcami dejín, ale dejiny sú tvorcami vynikajúcich osobností, ktoré za predpokladu, že vyjadrujú záujmy pokrokovej triedy a opierajú sa o jej revolučnú stranu, majú významný vplyv na vývin spoločnosti.

LITERATÚRA

1. MARX, K. — ENGELS, F.: Nemecká ideológia, SVPL, Bratislava 1961.
2. MARX, K. — ENGELS, B.: Spisy, zv. 1. NSPL, Praha 1957.
3. LENIN, V. I.: Spisy, zv. 1, SVPL, Bratislava 1953.
4. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané spisy II, Pravda, Bratislava 1971.
5. LEONTIEV, A. N.: Problemy razvitija psichiki, Moskva 1965.
6. Vvedenijs v marksistskiju socialnuju psichologiju, Progress, Moskva 1972.
7. PLECHANOV, G. V.: Izbrannyje filosofskije proizvedenija II, Moskva 1956.
8. MARX, K. — ENGELS, F.: Vybrané listy, ÚDKSS, Bratislava 1959.
9. LENIN, V. I.: Spisy, zv. 31, SVPL, Bratislava 1954.
10. LENIN, V. I.: Spisy, zv. 13, SVPL, Bratislava 1957.